

En mörk del av Ölands historia lyfts fram i nytt musikdrama

När tonsättaren Hans Gurstad-Nilsson började skriva sitt nya musikdrama ville han inte att det skulle handla om kungar och drottningar utan om ölänningarna.

Och så blev det. Nu uruppförs hans kördrama "Djurgården", en berättelse om makt och vanmakt, om svenska kungars hänsynslösa förtryck av den öländska allmogen. Ett förtryck som varade i över 200 år.

– Det var ju länge sedan. Men minnet av förtrycket lever kvar än idag, säger Hans Gurstad-Nilsson.

Musik • Publicerad 8 maj 2024 • Uppdaterad 8 maj 2024

– Minnet av förtrycket lever kvar än idag, säger Hans Gurstad-Nilsson, som lyfter fram ett stycke mörk öländsk historia i sitt nya musikdrama Djurgården. Foto: Mats Holmertz

Det var 1569 som Johan III införde den så kallade Djurgårdsinrättningen och Öland blev en kunglig jaktpark. Öland var ju populärt för de kungliga sällskapen, inte minst för de vida jaktmarkernas skull, och för att ön saknade vargar som kunde konkurrera om viltet.

Djurgårdsinrättningen slog hårt mot bönderna. De inplanterade hjortarna förökade sig fritt och tog för sig av böndernas grödor., medan öläningarna själva helt förbjöds att jaga. De fick inte heller hålla hundar, om hundarna inte stympats så att de blev trebenta. Att hugga timmer och ved till husbehov blev också olagligt. Istället eldade man tidvis med torkade komockor.

– Eller också hämtade man ved från fastlandet. Men det var ju besvärligt, samtidigt som man hade sina vanliga dagsverken att utföra, säger Hans Gurstad-Nilsson.

De som bröt mot de stränga reglerna riskerade spöstraff, dryga böter, tvångsarbete på fästning och till och med landsförvisning. Men för att överleva var det ändå många som trotsade lagen.

– De flesta var ju bönder vid den här tiden, de fick svårt att försörja sig helt enkelt. Samtidigt såg de hur de kungliga sällskapen kom till Öland några veckor om året och levde i överflöd. Inte minst Karl X var känd för sitt frosseri. Det är klart att det var anstötligt, säger Hans Gurstad-Nilsson.

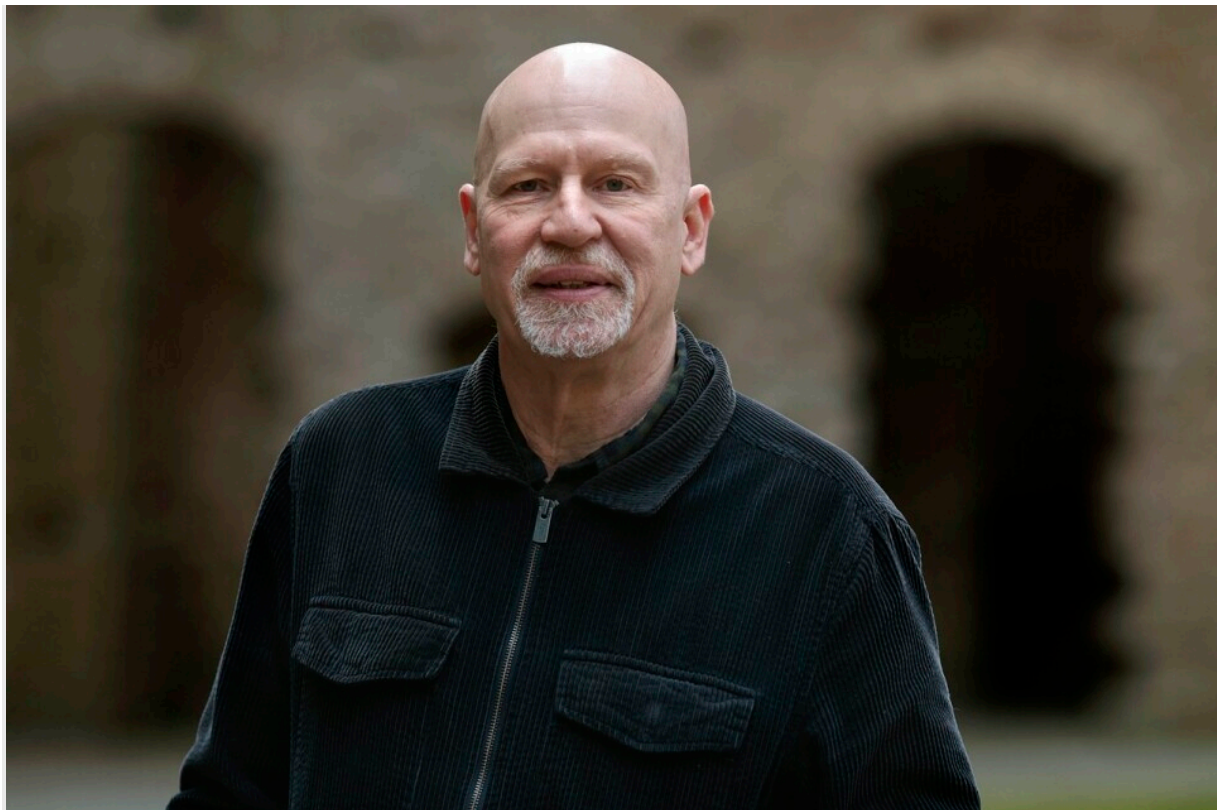
Öläningarna fick också betala höga skatter för att finansiera drottning Kristinas liv i Rom, sedan hon förhandlat sig till Öland som ett av sina underhållsländer.

– Och utanpå allt det här kom ju krigen med avbrända gårdar som följd. Uppgivenheten måste ha varit stor hos människorna på norra Öland, säger Hans Gurstad-Nilsson.

Inte förrän 1801 upphörde den förhatliga Djurgårdsinrättningen att gälla.

Det har funnits flera djurgårdar i Sverige. Djurgården i Stockholm är den mest kända. Men bönderna på norra Öland tycks ha varit särskilt utsatta. Hans Gurstad-Nilsson ser dock inte sitt nya verk bara som en berättelse om människorna på norra Öland, utan som ett tidlöst, allmängiltigt drama om makt och vanmakt.

– Djurgårdsinrättningen har blivit symbolen för ett orättmätigt maktutövande som kan leva kvar i folks minne i generationer.

– Man får en helt annan förståelse för hur folk har haft det på norra Öland, när man själv bor här, säger Hans Gurstad-Nilsson. Foto: Mats Holmertz

Hans Gurstad-Nilsson har inte bara komponerat musiken till dramat utan även skrivit librettot – texten för verket.

– Jag tycker det är roligt att skriva själv. När man berättar en historia med text och musik måste det vara bra klang i orden också, säger han.

Stoff till berättelsen har han bland annat hämtat i gamla domböcker och i journalisten och författaren Kurt Lundgrens böcker.

– Jag har hittat ett antal människoöden och berättelser som jag har kokat ner till en story. Det har varit fantastiskt roligt och spännande att försöka få ihop allt. Ibland har jag undrat vem det egentligen är som dragit i trådarna, säger han och skrattar.

En centralgestalt i dramat är Regina – en gammal, arbetsoförmögen kvinna i Gärdslösa. Hans Gurstad-Nilsson föreställer sig henne som ängsvakt, som vaktat ängarna för att inte vilda djur och boskap skulle trampa ner grödan.

En annan karaktär är Hauptman Assarsson, drottning Kristinas man på Borgholms slott. Han hade dubbla lojaliteter, dels mot kronan, dels mot öläningarna. Kanske berodde hans känsla för öläningarna på att hustruns två bröder dömts för brott och landsförvisats.

”För att bearbeta svåra saker behöver man sträcka ut verkligheten till sagans värld, där man kan omförhandla perspektivet.”

Hans Gurstad-Nilsson.

Assarsson ömmade för öläningarna och såg bland annat till att Regina fick ett rum i gamla lasarettet i Kalmar mot att hon hjälpte till i trädgården.

Ytterligare karaktärer i dramat är tjuvjägaren Anders Varg från Algutsrum och hans mor. Moderns roll bygger på berättelser om två olika kvinnor. Den ena var dömd för att ha hanterat saltat hjortkött, som hon gömt i sängen.

I dramat får man också möta en hejderidare, en tjänsteman som övervakade kronans marker. Han jobbade på ackord när han var ute på sina inspektioner.

De olika karaktärerna gestaltas både av uppsättningens fyra solister och av kören Vokalharmonin under ledning av dirigenten Fredrik Malmberg. Han dirigerade även Hans Gurstad-Nilssons verk, ”J.A.G. S. Den öländska faraonen”, som framfördes i Segerstads kyrka förrförra året.

– En central roll i uppsättningen har också den fantastiska svensk-japanska slagverkaren Mika Takehara, säger Hans Gurstad-Nilsson

”Djurgården” är cirka en timme lång och utspelar sig i gränslandet mellan historisk verklighet och sagans värld. Hans Gurstad-Nilsson har vävt in öländska sägner, myter och religiösa berättelser, som han byggt vidare på.

– Förr i tiden var det ju omöjligt för folk att göra klassresor. Var och en blev vid sin börd och sitt stånd. Då kunde religiösa och mytiska berättelser ge tröst och hopp när livet var svårt. Det kan de göra för oss som lever idag också. För att bearbeta svåra saker behöver man sträcka ut verkligheten till sagans värld, där man kan omförhandla perspektivet.

I ”Djurgården” ingår bland annat en berättelse ur en medeltida öländsk ballad. Den handlar om Elof, fångvaktaren på Borgholms slott, och frun Gunnel som också arbetade på slottet. Men hon hade något otalt med Elof. Hon lurade in honom i badstugan, söp honom full, släppte ut fångarna och kastade fängelsenycklarna i Borge hage. Elof dömdes och spändes för två vildhästar som drog honom över alvaret. På platsen där han stötte i nacken sprang, enligt myten, en källa fram.

– Där kan man fortfarande se ett offerkast, där folk kastat stenar för att hedra hans minne, berättar Hans Gurstad-Nilsson.

Han beskriver sitt drama som en rafflande och både sorglig och rolig drapa med ett oväntat slut, där nutid och dåtid vävs samman.

Upplösningen sker under en natt.

– Det är skördefest, Mickelsmäss. En karaktär klipper loss tidens fästen, så att man kan röra sig fritt genom tiderna och ändra historiens gång. Det är den enda upprättelse man kan ge de generationer som fick uthärda så mycket förtryck.

Sedan några år bor Hans Gurstad-Nilsson själv på norra Öland.

– Man får en helt annan förståelse för hur folk har haft det, när man själv lever permanent här.

Även i musiken möts dåtid och nutid. Musiken är en blandning av olika stilar – opera, renässans, folkmusik, romantik, neoklassicism, expressionism och minimalism.

– Jag har inspirerats mycket av Igor Stravinskij. Hans musik bygger ofta på folkmusik och sagor, säger Hans Gurstad-Nilsson, som vill ”ta ner musiken på jorden”. Den ska vara av hög kvalitet med folklig förankring.

Som den arkeolog Hans Gurstad-Nilsson också är, ser han sitt musikskapande som ett slags grävande. Han gräver gärna han där han står.

– Här finns ju allt. Det är kulturhistoria jag håller på med. Här kan man göra skillnad och lyfta fram saker som det inte skrivits så mycket om.

– Det är nödvändigt att ta hjälp av historien för att lösa upp gamla trauman, säger Hans Gurstad-Nilsson. Foto: Mats Holmertz

På så sätt kan historien leva vidare och spela en viktig roll idag, menar han.

– Man kan ta hjälp av historien för att lösa gamla trauman. Det är nödvändigt att använda historien för att få upp saker till ytan och kunna se med andra ögon. Ett typexempel på brist på en sanningsenlig historieskrivning är president Putins agerande. Ryssland har inte gjort upp med sitt förflutna. Därför har vi det här kriget nu.

Att kasta nytt ljus över det förflutna är också ett av målen för den ideella öländska föreningen Chronotopia, som Hans Gurstad-Nilsson varit med och startat. Syftet är att levandegöra det regionala kulturarvet med nyskriven klassisk musik. Namnet är sammansatt av de två grekiska orden chronos (tid) och topos (plats): en plats där du kan vandra mellan tider. Det är Chronotopia som tillsammans med Ölands Hembygdsförbund arrangerar uppförandet av ”Djurgården”.

Nästa år börjar Hans Gurstad-Nilsson arbeta på Chronotopias nästa projekt, där han samarbetar med konstnären Eline Kersten.

– ”Djurgården” är vårt pilotprojekt. Vi har fått väldigt fint ekonomiskt stöd, bland annat från stiftelsen Signatur som främjar klassisk musik. Det var jätteroligt.

Fakta

Djurgården

Vad: Ett musikdrama om makt och vanmakt i gränslandet mellan historisk verklighet och fabel.

Musik och libretto: Hans Gurstad-Nilsson.

Med: Mika Takehara, slagverk, Dohyo Sol, luta och Mats Wallin, basklarinett. Kören Vokalharmonin, sopranen Kathrin Lorenzen med flera.

Dirigent: Fredrik Malmberg.

Visas: Genrepskonsert i Köpings kyrka i Köpingsvik den 11 maj. Urpremiär på Borgholms slott den 12 maj.

Arrangör: Den ideella kulturföreningen Chronotopia i samverkan med Ölands hembygdsförbund och med stöd från stiftelsen Signatur, SydostLeader, Kulturrådet, Borgholms kommun och Ölandsfonden.